

Završna poglavlja sadrže opsežan popis arhivskih izvora i literature, popis ilustracija, kratke životopise autora i indeks imena koja se spominju u knjizi. Iako su knjigu pisala dvojica autora, nije moguće vidjeti tko je što pisao. Ipak je vidljiv zajednički pristup temi.

U cjelini radi se o jednoj vrijednoj knjizi koja će obogatiti ne samo spoznaje o prim. dr. Josipu Jagodiću, nego će i našem čitateljstvu proširiti znanje i spoznaje o medicinskim temama vezanim za svakodnevni život. Ujedno bit će to dopuna bjelovarskoj historiografiji i prisjećanje Bjelovarčana na dr. Josipa Jagodića u povodu 50 godina njegove smrti.

Vjenceslav Herout

**DRAŽEN KOVAČEVIĆ, IVANIĆGRADSKI KRIŽNI PUTOVI,
SISAČKA BISKUPIJA, SISAK, 2022.**

Knjigu dr. Dražena Kovačevića *Ivanićgradski križni putovi* objavila je Sisačka biskupija kao 6. knjigu u svojoj biblioteci *Hrvatski martirologij*. Dražen Kovačević, po zanimanju liječnik, a ne povjesničar, autor je još nekoliko knjiga koje se bave povijesnom tematikom između dva svjetska rata, Drugoga svjetskoga rata i poraća te mu je ova tematika bliska i poznata. Knjiga je prikaz podataka, dokumenata, sjećanja i svjedočenja četiri preživjela sudionika Drugoga svjetskoga rata i poraća: Stjepana Lackovića, Stjepana i Dragutina Oblijana i Josipa Jože Hübla s područja Ivanić Grada i primjer *kulture sjećanja* kakvih je o toj tematici na taj način priređenih u Hrvatskoj malo. Autor je koristio dokumente iz Hrvatskoga državnoga arhiva (HDA), matičnih knjiga župskih ureda, potrebnu literaturu za objašnjenje pojedinih osoba koje se pojavljuju u tekstovima svjedočanstava, fotografije i dokumente autora svjedočanstava te svjedočanstva navedenih svjedoka kao njihove pisane iskaze. U prvom uvodnom dijelu autor nam daje osnovne biografske podatke o sudionicima Križnih putova, uz nekoliko fotografija i preslika dokumenata iz njihovoga života. Potom slijede svjedočanstva sudionika Križnih putova sljedećim redom: Stjepana Lackovića iz Kloštra Ivanića, Stjepana i Dragutina Oblijana iz Lonje kod Ivanić Grada i Josipa Jože Hübla iz Ivanić Grada. Drugi dio knjige su svjedočanstva Stjepana Lackovića s naslovom *Moj Križni put*, Stjepana i Dragutina Oblijana s naslovom *Doživljaji oca i sina 1945. godine u povlačenju Hrvatskih oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske*, Dragutina Oblijana s naslovom *U Lepoglavi* i Josipa Jože Hübla s naslovom *Kako sam dospio u rimski zatvor Tiburtina i Esterwegen*. Na kraju knjige su recenzije koje su napisali Mile Marinčić i Đuro Vidmarović. Posebno je značajan dio knjige s prijepisima tri dokumenta i 22 preslike fotografija i dokumenata, što knjizi daje dodatnu težinu i zanimljivost.

Iz životopisa Stjepana Lackovića doznajemo da je rođen 19. kolovoza 1926. u Ivanić Kloštru u obitelji s dva brata i jednom sestrom. U Kloštru je završio osam razreda pučke škole te

postao općinski pisar. Mobiliziran je 15. ožujka 1944., a poslije Drugoga svjetskoga rata je radio kao matičar i knjigovođa u Čazmi i Ivanić Kloštru, gdje je živio do smrti 17. svibnja 2018. Uz tekst o njemu je i njegova fotografija iz vojske 1944.

Stjepan Oblijan rođen je 5. svibnja 1903. u Lonji, a četverogodišnju pučku školu završio je u Gornjem Šarampovu. Živio je u zajednici s ocem Stjepanom baveći se poljoprivredom i oženivši se 1922. s Maricom, rođenom Kucifer, s kojom je imao tri sina. Od 1925. bio je član Hrvatske seljačke stranke, a od 1935. do 1939. član je Mjesnog odbora HSS-a u Lonji, kada je bio i tajnik HSS-a. Od 1937. je pripadnik Hrvatske seljačke zaštite, kolokvijalno nazivane i Mačekova zaštita, u kojoj je bio vodnik. Na početku NDH nekoliko mjeseci 1941. je obavljao dužnost ustaškog zbirnika, a na tome mjestu ga je zamijenio Josip Janković. Tijekom 1942. bio je u domobranima. Za vrijeme dok je 1943. boravio kod kuće, napala su ga dvojica partizanskih aktivista, Drago Šmit iz Lopatina i stanoviti Dijanek iz Lonje, ali u tom pokušaju nisu ubili njega, nego njegova oca Stjepana. Autor ne navodi jesu li navedeni uhićeni i je li im suđeno kao ubojicama, ili su poslije rata završili kao heroji za počinjeno ubojstvo nad nemoćnim starcem. Da bi sačuvala živu glavu, Stjepan odlazi iz Lonje u Zagreb, gdje je prvo podvornik u Glavnom ustaškom stanu, a od 10. ožujka 1944. do 5. svibnja 1945. skladištar vojne opreme ustaške bojne u Ivanić Gradu. Po završetku rata osuđen je na sedam godina zatvora, a 1946. pripadnici NOP-a su ubili njegovog brata Josipa. Zato je Stjepan prvom prigodom koja mu se ukazala prebjegao u Austriju gdje je dobio politički azil. U Salzburgu živi i radi do smrti 7. kolovoza 1989.

Njegov sin Dragutin Oblijan rodio se 22. kolovoza 1925. u Lonji, gdje je 1942. bio vodnik ustaške mladeži sa sjedištem u Šarampovu, a u vojsku je unovačen početkom 1944. Od 1945. do 1948. je u zatvoru u Lepoglavi. S Milicom Neuman (Jušić) ženi se 18. veljače 1951. Miličin otac bio je Ivo Jušić, a ne Pavle Neuman s kojim se majka razvela. Međutim, majka je tek 1950-ih dobila pravo na prezime Jušić. Miličin otac je također ubijen na Križnom putu. Tako se krug ubijenih i stradalih obitelji Oblijan i Neuman/Jušić proširio, a represija se nastavila i na Dragutinovu i Miličinu kćer Dragicu nakon njihova bijega u Austriju 1969. Naime Dragutin je nakon 14 godina rada u Šumariji u Popovači zbog pritisaka koji je prema njemu vršila UDBA/SDS u srpnju 1969. izbjegao u Austriju, gdje su mu se poslije mjesec dana pridružile supruga i kćer i gdje su iste godine dobili politički azil u Salzburgu. Tamo su otac Dragutin i kćer Dragica djelovali u Hrvatskom domobranu, ogranku Hrvatskog oslobodilačkog pokreta (HOP) na oživotvorenju samostalne i nezavisne hrvatske države, a Dragutin je u Salzburgu i umro 25. srpnja 2016. U ovom su dijelu fotografije Stjepana Oblijana s novinama *Hrvatska* u kojima su surađivali njegov sin Dragutin i unuka Dragica i slika njega s njegovim kolegama na gradilištu, budući je cijelo vrijeme u Austriji radio kao građevinski radnik. U ovom dijelu je više fotografija i preslika koje govore o životu i radu Dragutina Oblijana. Prva od njih je njegova iskaznica o izbjegličkom statusu, a potom iskaznica pripadnika Ustaške posadne bojne iz 1944. Budući da je Dragutin veći dio života proveo kao aktivan politički emigrant, tu su i dvije fotografije

iz toga dijela njegova života, preslik naslovnice knjige o Dr. Stjepanu Heferu koju je priredio zajedno s Alojzom Kovačićem, preslike dvije vjerodajnice o njegovu sudjelovanju u radu političke emigracije, jedna o nastupu na skupu političke emigracije njegove kćerke Dragice, jedna fotografija koja ga prikazuje kao peglača kaputa u Salzburgu, što je radio cijeli svoj radni vijek, i zajednička fotografija s posljednjim svjedokom učiteljom Josipom Jožom Hüblom iz 1981. U ovom dijelu su i dvije presude Okružnog suda u Bjelovaru Stjepanu i Dragutinu Obljanu koje su primjer tadašnjeg odnosa prema suparničkim vojnicima, kakav velikim dijelom vlada i danas u većini hrvatske javnosti i znatnom dijelu neokomunističke (tzv. antifašističke) historiofrafije.

Studija o obitelji Oblijan mogla bi biti studija slučaja i primjer transgeneracijskog prijenosa psihologije zlostavljanih, ali bi joj svakako trebalo dodati i zlostavljače i vidjeti postoji li u tom dijelu transfer, odnosno prijenos zlostavljanja, odnosno zlostavljača. Iz biografskih podataka možemo zaključiti da je cijela obitelj Oblijan ubijana i zlostavljana u tri generacije (dva ubijena člana i najmanje još četiri progonjena, a tome treba pridodati i ubojstvo Ive Jušića, oca Dragutinove supruge Milice). Ovdje se vidi klasična primjena genocida prema njegovoj definiciji. Represija nad svim članovima obitelji primjenjivala se na konspirativan (tajni) način od partijskih do državnih struktura s težnjom da zahvati sve članove obitelji, pa i bliže i dalje prijatelje, što je odličan primjer jugoslavenskog komunističkog sustava s ljudskim licem kao još jednog pravog totalitarizma utemeljenog u učenjima Marksa, Engelsa i primjeni Lenjina, Staljina, Mao Ze Donga i u ovom slučaju Tita.

Posljednja je biografija Josipa Jože Hübla rođenoga 17. ožujka 1911. u Ivanić Gradu koji je 1931. završio Učiteljsku školu, a učiteljski ispit položio 1938. Od 1934. do 1939. učitelj je u Podravskoj Slatini, a od 1939. prvi je učitelj u novootvorenoj školi u Drenju. Uoči rata preko brata Dragutina povezan je s Ustaškim pokretom, a 10. travnja 1941. kao pričuvni jugoslavenski časnik dolazi u Zagrebački zbor (danas Studentski centar) s kompletnom strojarskom sati. O dijelu njegova ratnog puta već je Državni arhiv u Gospiću 2002. objavio *Ratni dnevnik iz 1943.*, a svoje povlačenje u Austriju dao je u intervjuu Michaelu Palaichu 1981. u Buenos Airesu. Protiv njega je odmah 1945. povelu postupak Okružna komisija za ratne zločine Bjelovar s obzirom da je bio bojnič i imao značajne funkcije u Hrvatskim oružanim snagama. Poslije bijega iz logora Fermo i Esterwegen (o čemu govore ovdje objavljeni iskazi) 1948. odlazi u Buenos Aires u Argentinu, gdje je ostao do smrti. Njegov brat Dragutin je emigrirao u Južnoafričku Republiku, odakle se 1990. vratio u Republiku Hrvatsku.

Drugi dio knjige su svjedočanstva gornjih sudionika Križnoga puta i represije jugokomunističkih vlasti poslije Drugoga svjetskoga rata.

Prvo je svjedočanstvo kraći iskaz Stjepana Lackovića iz Ivanić Kloštra s naslovom *Moj Križni put*. Autor navodi kako je 15. 3. 1944. mobiliziran u Hrvatsku vojsku u Ivanić Gradu odakle odlazi u Bjelovar, potom Našice, pa Zagreb i konačno 19. 6. 1944. u Samobor. U Ivanić

Grad je vraćen 8. 8. 1944. budući da im je trebao pisar, a on je to već radio. Odatle je 20. 3. 1945. premješten u Zagreb, odakle se od 7. svibnja iste godine s ostalom hrvatskom vojskom povlačio prema zapadu. Poslije podne 15. svibnja „na jednom polju neko viče: *Ajde u stroj i naprijed, pa bacaj oružje na gomilu!* Tada počinje njegov povratak u zemlju u historiografiji danas poznat pod nazivom Križni put. Od toga puta pored uobičajenih mjesta u Sloveniji autor navodi Zdenčinu, Vrbovečku Dubravu, Vojnić, Cetongrad, Topusko, Glinu, Karlovac i logore Luščić i Dubovac u kojem je ispitivan, logor Čemernicu, potom ponovo povratak u Karlovac i logor Luščić, gdje su mobilizirani za dosluženje u JA i poslani u Valjevo gdje su uglavnom radili na građevinskim poslovima. Iz vojske je pušten 29. rujna 1945. kada se vratio kući u Ivanić Kloštar. Osim što spominje nekoliko pojedinačnih ubojstava svojih suboraca o kojima je čuo tek kasnije poslije rata i noćne prozivke te moguća ubojstva u logoru Dubovac i bacanja u rijeku Kupu, on nigdje ne spominje neka značajnija masovna ubojstva, a tekst je pisan jednostavno i dosta jasno. Uz tekst su priložene i dvije fotografije u Hrvatskoj vojsci i presnimka završnog dijela strojopisom pisanog svjedočanstva s potpisom.

Drugo je svjedočanstvo zajednički iskaz Stjepana i Dragutina Oblijana s naslovom *Doživljaji oca i sina 1945. godine u povlačenju Hrvatskih oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske*, a u dodatku je i poseban manji iskaz Dragutina Oblijana pod naslovom *U Lepoglavi*. Prvi je iskaz znatno veći i ima nekoliko podnaslova. U prvom s naslovom *Povlačenje* njih dvojica pišu o povlačenju hrvatske vojske kojoj su pripadali od Nove Gradiške preko Zagreba, Celja, Slovenske Bistrice i Dravograda, gdje su se poslije nekoliko teških borbi predali bugarskoj vojsci, a koja ih je već drugi dan predala postrojbama Jugoslavenske armije (JA). Tada počinje njihov Križni put opisan u dijelu teksta pod naslovom *Križni put – u kolonama smrti*. Poslije teškoga i krvavoga puta od Dravograda do Maribora u Zagreb dolaze vlakom na Glavni kolodvor, gdje se zadržavaju cijeli dan, a kasno navečer odlaze za Dugo Selo, odakle drugo jutro odlaze u Božjakovinu pa preko Vrbovca i Gradca do Lubene gdje su prenoćili. Sljedeći dan idu preko Svetog Ivana Žabno u Bjelovar u vojarnu poznatu pod nazivom *Vojnović*. Dan poslije vlakom idu prvo u Podravsku Slatinu, a potom u Osijek, odakle idu pješice u logor u Tenju, a noću kreću prema selu Bobota i u Vukovar na neko gospodarstvo (salaš) gdje su prenoćili. Prelaze u Bačku i preko Odžaka, Srbskog Miletića stižu u Sombor gdje se zadržavaju nekoliko dana. Tamo opisuju dolazak već odbjeglih folksdojčera koji su vraćeni iz Austrije, čak i Beča, i tu se spajaju sa svojim suprugama i djecom koji su bili u drugom dijelu logora. U Somboru su podijeljeni u tri do četiri satnije (čete) sa zapovjednicima i poslije tri dana kreću dalje u Apatin, gdje su bili 14 dana, odakle su preko pontonskog mosta na Batinoj Skeli prešli Dunav i preko Belog Manastira, Kneževih Vinograda došli ponovo u Osijek i konačno u Belje. Na na tom putu ubijeno je nekoliko ljudi bez ikakvih razloga. Poslije više od mjesec dana ponovo odlaze u Sombor, četiri dan poslije toga vlakom u Petrovaradin i na ciglanu u Stražilovu, gdje su ostali i gdje su prokopavali i raščišćavali tunel željezničke pruge do kraja ili polovice kolovoza 1945.

U drugoj polovici kolovoza 1945. krenuli su preko Indije u Putince, a potom se vratili u Rumu i Indiju odakle su u studenom 1945. ispraćeni do Ivanić Grada. Ujutro sa svojim pratiocima idu u Čazmu na OZNU, gdje ostaju u zatvoru. Čuva ih poznanik Alojz Šaran, ubojica nekoliko Hrvata ustaša koji se poimence navode. Poslije nekoliko dana 26. studenoga vode ih na OZNU u Bjelovar gdje su poslije kraćeg suđenja osuđeni na već navedene kazne koje su odležali u punom iznosu.

U tekstu *U Lepoglavi* Dragutin Oblijan opisuje svoj boravak u zatvoru u Lepoglavi. Tamo je najprije drobio kamen, što mu je bio najteži posao. Potom jedno vrijeme radi u košaračiji, pa na građevinskim radovima, jedno vrijeme izvan kaznionice na teškim radovima ravnjanja ceste, a potom do studenoga 1947. pomaže domaćinstvu pomoćnika upravitelja kaznionica Josipa Globočnika. Posebno zanimljiv dio je opis dolaska nadbiskupa Alojzija Stepinca, kao i opis upravnog osoblja kaznionice u Lepoglavi.

Svjedočanstvo Josipa Jože Hübla ima dva dijela. U prvom opisuje svoj odlazak iz logora u Fermu, najprije u logor u Rimu, a potom 24. veljače 1947. odlazak u rimski zatvor *Regina Jelena* u ulici Triburtina službenog naziva *M – P No 32* (*Military Prison No 32*) u drugoj polovici kolovoza 1946. Bio je to vojni zatvor, a tada je pretvoren u zatvor za ratne zarobljenike pod engleskim nadzorom. Vrijednost ovoga svjedočenja je u točnom navođenju imena izbjeglih hrvatskih dužnosnika, časnika, dočasnika i civilnih osoba koje je priređivač popratio kvalitetnim bilješkama o tim osobama i njihovim biografijama. Pored tekstualnog opisa zatvora Hübl je dao i dosta detaljan nacrt toga zatvora. Poslije temeljite pripreme i rezanja šipki na prozoru zatvora 28. svibnja 1947. donesena je odluka o bijegu iz zatvora u ponoć, u vrijeme izmjene straže, ali je to odgođeno za 31. svibnja. No prvi bijeg nije uspio jer žica oko zatvora nije bila dobro prerezana. Potom su iz zatvora oko 5. lipnja izručeni: Ante Moškov, general Kren, ministar Židovec, Magdić, pukovnik Uvanović, Vernić-Turanski i drugi. Njega i prof. Markovića vratili su u zatvorsku ćeliju.

Iz zatvora u Rimu krenuli su 22. lipnja 1947. u nepoznato, kasnije će se pokazati u Esterwegen u sjeverozapadnu Njemačku, 30 km od granice s Nizozemskom. I opis toga logora daje u tekstualnom obliku i također u nacrtu. Kako je taj logor bio veći i složeniji u jednom dijelu daje i topografsku kartu logora. Također opisuje red u logoru, prehranu, stražu i uopće život u logoru. Danju su stražari bili Nijemci, a noću Englezi. Mogli su pisati pisma do 200 riječi, a poštu su dobivali pod brojem te je tek kasnije zaključio da je to bilo zato jer logor nije bio registriran, zbog čega su oni poštu dobivali pod svojim brojem. Jedan Nijemac, brijač u logoru s kojim se sprijateljio, u kolovozu je vidio tri liste zatvorenika: bijelu, sivu i crnu, na kojoj je bilo i Hüblovo ime. Iako pokušaj bijega jednoga četnika nije uspio, on se nije pokolebao te je 6. rujna 1947. odmah poslije ručka pobjegao. Poslije tri dana putovanja stigao je u München, gdje je ostao 20 dana do susreta s ljudima iz Austrije. Tamo je zaradio nešto novca kako bi mogao otići do svoje obitelji i nastavio živjeti.

Knjiga popunjava činjenice vezane uz Križni put i represiju poslije 1945., ali i utvrđuje lokacije logora i zatvora poslije Drugoga svjetskoga rata te opisuje život u njima. U tom smislu mogu je koristiti primarno povjesničari, ali i politolozi i pravnici koji se bave političkom i pravnom problematikom poslijeratnog života, utvrđivanjem što točnijih činjenica u pravnim procesima prema vojnim osobama u ratu te presudama. Također je prikladna za diplomate kako bi bolje razumjeli međunarodnu situaciju poslije Drugoga svjetskoga rata, a svako od ovih svjedočenja može poslužiti kao predložak i za dokumentarne i za igrane filmove, a posebno za bolje razumijevanje lokalne povijesti okolice Ivanić Grada.

Pored toga, knjiga je još jedna dopuna traumatiziranog dijela hrvatske povijesti i može poslužiti za daljnja istraživanja.

Stipo Pilić

FILIP KATANIĆ, *POSLEDNJI DANI VITEŠTVA. KONJANIČKE BITKE PRVOG SVJETSKOG RATA I HRVATI. KNJIGA I. POČETAK RATA 1914. GODINE.* DESPOT, INFINITUS, ZAGREB, 2022.

Knjiga *Posljednji dani viteštva. Konjaničke bitke Prvog svjetskog rata i Hrvati (Knjiga I. Početak rata 1914. godine)* druga je autorska knjiga Filipa Katanića, diplomiranog pravnika i doktoranda povijesti iz Zagreba. Ovo je prva povijesna knjiga na hrvatskom jeziku, napisana na području Republike Hrvatske, koja se bavi konjaništvom, rodnom vojske koje je u prošlosti imalo veliku ulogu na bojišnicama a koje danas samo simbolično postoji u vojskama diljem svijeta, na Balkanskom i Istočnom bojištu 1914. godine u Prvom svjetskom ratu.

Na ovim bojištima sudjelovale su konjaničke postrojbe Austrougarske vojske, Rusije i Srbije. Autor dokazuje da je to početak kraja konjaništva kao važnog roda vojske koji na bojištu nosi prevagu, kao što je to bilo do tada, posebno u 19. stoljeću. Ponaosob su obrađene hrvatske konjaničke postrojbe u zajedničkoj carsko-kraljevskoj vojsci te domobranske, ali i protivničke srpske i ruske. Autor nam po prvi puta prikazuje ustroj navedenih konjaništava, njihovu strukturu i sastav i vojne doktrine. Nadalje je posebno raščlanjena taktička upotreba konjaništva u bitkama koje su vođene na navedenim bojištima do kraja 1914. sa svim dobrim i lošim stranama ali i tehnička modernizacija vojske (strojnice, topovi, komunikacijska sredstva poput telegrama, telegrafa i upotreba radija kao bežičnog odašiljača i prijenosnika informacija, te nadolazak zrakoplova) koja konjaništvo gura u stranu. Vrijednost dijelu daju životopisi hrvatskih konjaničkih časnika. Autor nas ovim znanstvenim djelom vraća u jedan dio zatomljene hrvatske povijesti o kojoj tako malo znamo.